

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

BUITENKERKELIJKEN EN HUMANISTEN

W^e willen hier nog eens terugkomen op de handtekeningen-actie, die op het ogenblik door het Humanistisch Thuisfront gehouden wordt. In zijn toespraak voor de rubriek „Geestelijk Leven” heeft de voorzitter, de heer Vermeer vorige week de beweegredenen uiteengezet, die tot het houden van deze actie geleid hebben. Het gaat er, kort gezegd, om het bewijs te leveren, dat er in Nederland vele ouders zijn die voor hun nog minderjarige zoons, als deze hun militaire dienst vervullen, geestelijke verzorging van humanistische zijde verlangen. Dat dit verlangen er is, werd al bewezen, toen op de vergadering in Den Haag, waar gesproken werd door Prof. Oud, Dr. van Praag en Prof. Schaper, kon worden medegedeeld, dat tot op dat ogenblik al meer dan 600 ouders hun instemming ermee betuigd hadden, terwijl de actie zelf pas enkele dagen aan de gang was.

Volgens Prof. Oud is het probleem voor de minister o.a., dat hij niet weet, of de buitenkerkelijke geestelijke verzorging van de humanisten wensen. Wie buitenkerkelijk is, is nog geen humanist, en het gaat dus niet aan, hem dan iets op te dringen, waarvan hij niet gediend is.

Nu moet ons van het hart, dat bij deze zorg voor de buitenkerkelijke militair, als het om geestelijke verzorging van kerkelijke zijde gaat, de zaken blijkbaar anders liggen. Stilzwijgend wordt daarbij aangenomen, dat ook de soldaat, die niet bij een kerkgenootschap is aangesloten, aan de verplichte godsdienstige verzorging deel neemt, tenzij hij uitdrukkelijk verzoekt er van te worden vrijgesteld en in dat geval dan wel een of ander

karweitje mag opknappen.

Nu is een kenmerkende eigenschap van humanistische geestelijke verzorging, dat ze alleen maar begint te functioneren, als iemand uitdrukkelijk blijk geeft er van gediend te zijn, m.a.w. hij moet er zelf om vragen. Dat is overal het geval waar humanistische raadsliden zich beschikbaar stellen, hetzij in de werkkampen of in gevangenissen en huizen van bewaring. En natuurlijk kan men, omdat het een voor velen onbekende en totaal nieuwe zaak betreft, waarvan ze nooit hebben gehoord, beweren dat er geen behoefte aan is. Maar overal waar deze verzorging wordt toegepast, blijkt dat men tot de ontdekking komt, dat ze in een wezenlijke behoefte voorziet en van grote betekenis kan zijn voor mensen, die voor het woord van de kerk ontoegankelijk zijn. Niet voor niets neemt het aantal dergenen, die prijs stellen op een gesprek met een raadsman van humanistische huize in de gevangenissen voortdurend toe.

Het gaat er het Humanistisch Thuisfront niet om, alle buitenkerkelijke militairen zijn geestelijke verzorging op te dringen. Niet ten onrechte heeft Dr. van Praag, de voorzitter van het Humanistisch Verbond er op bovengenoemde vergadering nog eens op gewezen, dat het sprookje, dat de humanisten de buitenkerkelijken als hun privé-jachtterrein beschouwen, een taai leven heeft. Wat het Thuisfront al jaren vraagt is alleen, dat militairen die humanistische geestelijke verzorging wensen, die ook kunnen krijgen. En om het bewijs te leveren, dat daaraan wel degelijk behoefte bestaat, is de actie, die thans aan de gang is, in het leven geroepen.

Adres van het Humanistisch Thuisfront is Frans van Mierisstraat 59, Amsterdam-Z.

EN WAT ZEGT EEN HUMANIST DAARVAN

Laat ik beginnen met nog eens nadrukkelijk vast te stellen, dat er ook in de nieuwe reeks artikelen, die ik onder deze titel denk te schrijven, sprake is van een humanist en niet, zoals men er telkens weer van maakt, van de humanist. Mijn uitgangspunt voor vandaag is een bijzonder leerzame ervaring die ik heb opgedaan in de paasvakantie tijdens een reis door Griekenland. Wij kwamen daar ook in Epidauros, dat onder meer bekend is door het prachtig bewaarde theater, dat ook nu nog in de zomermaanden wordt gespeeld. Van dit theater, dat plaats biedt aan maar eventjes 14.000 toeschouwers, is de akoustiek beroemd, en omdat ik van ons gezelschap geacht werd het meeste geluid te produceren, hadden onze leiders mij gevraagd daar iets voor te dragen, de rest van de troep zou dan, heel ver in de hoogte gezeten, controleren of het verstaanbaar was. Ik vond dat ik in deze omgeving alleen maar Grieks mocht laten horen, en het waren dus enige Homerische verzen, die ik in goed vertrouwen de ruimte ingooide. Het resultaat was verrassend. Niet wat de verstaanbaarheid betreft, die was wel in orde. Maar er gebeurde iets anders. Een Griekse dame, die als gids een troep Amerikanen rondleidde, stelde mij, toen ik uitgesproken was, deze regelrecht verbijsterende vraag: What language did you speak? Wat voor taal sprak U daar? Nu kan men wel het een en ander aanvoeren om deze vraag te verklaren: Het Nieuw-Grieks is natuurlijk lang niet gelijk aan de taal van Homerus, en onze Erasmiaanse uitspraak, die het muzikale accent negeert, wijkt fors af van de uitspraak, die men in het moederland alleen kent, — maar al deze verzachtende omstandigheden nemen toch niet weg, het was een heel merkwaardige en niet direct tot overmoed verleidende ervaring. Men denke zich er even in: je hebt vanaf je dertiende jaar Grieks geleerd, je hebt in datzelfde Grieks wel geteld zeven en dertig jaar les gegeven, en als je dan voor het eerst in Griekenland komt en je mond opendoet, dan verstaat men je niet, en wat nog veel erger is, men vermoedt zelfs niet, dat je Grieks spreekt!

Ik heb deze belevenis natuurlijk aan deze en gene verteld — U weet, hoe dat gaat, met een verhaal, dat je zelf nogal aardig vindt —, maar ik zou toch niet gewaagd hebben deze op zich zelf niet belangrijke anecdote ook aan U voor te zetten, als ik niet twee mensen had ontmoet, die op dit verhaal reageerden op een manier, die ik niet voorzien had. De eerste zei: „what language did you speak, wel dat is de vraag die binnen niet al te lange tijd geregeld zal worden gesteld, als iemand het in zijn hoofd haalt enige Griekse woorden te uiten. Ik zou als ik jou was, dat verhaal maar niet te vaak vertellen, men zal het tegen je uitspelen als een bewijs dat al dat Grieks niet het minste nut heeft en dat het liever vandaag dan morgen uit ons onderwijs dient te verdwijnen”.

De tweede man zei: ja, dat is een merkwaardige, je zou zelfs kunnen zeggen, een diepzinnige vraag, die men ook wel in breder verband kan stellen. Kijk ik zal je uitleggen wat ik bedoel.

Over deze twee, sterk uiteenlopende reacties, die misschien toch enige verwantschap vertonen, zou ik nu iets willen zeggen. Over de kwestie van het Grieks op onze gymnasia en lycea zal ik zo kort mogelijk zijn. Mijn belevenis in Epidauros heb ik met gerustheid verteld. Die bewijst alleen dat het bij ons onderwezen Grieks praktisch niet bruikbaar is. Nee, dat het wel praktisch bruikbaar zou zijn, is ook nooit beweerde door de zogenaamde gymnasium-verdedigers. Ik zeg zogenaamde. Op het eerste gezicht is er niet veel tegen de mensen die de gymnasiale opleiding onverkort willen handhaven, d.w.z. met behoud van het Grieks zo te noemen. Maar toch is deze naamgeving bedenkelijk: zij zou steun kunnen geven aan de lieden, die de weinig elegante suggestie hebben gelanceerd, dat de beknotters of afschaffers van het Grieks zich laten leiden door de belangen van de leerlingen, terwijl de handhavers daarentegen enkel vechten voor een bepaald schooltype, om niet te zeggen voor hun eigen standje. Dit is een onfaire argumentatie, je kunt ook zeggen een stoot onder de gordel. De voorstanders van het Grieks zijn mensen en zij kunnen zich dus vergissen, maar zij worden evenzeer als de anderen die beknotting bepleiten, gedreven door wat zij zien als het belang van hun leerlingen. Die voorstanders denken er overigens niet aan de gymnasiale opleiding als de enig zaligmakende aan te prijzen, en de in sommige kringen nog altijd levende verdenking, dat zij eigenlijk een soort standenschool in het leven trachten te houden, kunnen zij met minachting afwijzen.

Nee, wat hen bezielt, dat is de overtuiging dat het in moeizame vertaalwerk zelf zich eigen maken van een tekst en het via het medium van dit vertalen proeven van de Griekse literatuur van grote betekenis is voor de leerling, of als men het zo wil uitdrukken een grote vormende waarde heeft — veel meer bijvoorbeeld dan een vaak aangeprezen uitgebreid cultuur-onderwijs, of filosofie-onderwijs dat, voortgezet aan leerlingen van deze leeftijd, maar al te gemakkelijk uitloopt op een na-zeggen van des meesters zegje of oppervlakkige conversatie-wijsheid. Die overtuiging doet hen vragen: erken van de gymnasiale opleiding die zich de liefde verworven heeft van vele leerlingen, oud-leerlingen en ouders, haar recht om naast andere opleidingen te blijven bestaan.

En nu iets over de tweede man, die reageerde op mijn verhaal. Wat hij zei kwam hierop neer: „jij kunt nu wel enthousiast uit Griekenland terugkomen en proberen iets van dit enthousiasme op anderen over te brengen, maar maak je geen illusies, deze

tijd met zijn armoedige rijkdom, waarin men zich algemeen concentreert op de brandende vraag: wat verdien ik er mee, of zoals het dan heet „wat word ik daar beter van”, die tijd heeft wel belangstelling voor de aanbeelden techniek, maar niet voor het — vergeef mij het woord — gezemel, waar jij en zoveel anderen zich aan te buiten gaan! Het verbaast me dat jullie niet veel vaker getraceerd worden op de vraag: — What language did you speak? Het is natuurlijk heel gemakkelijk daarop te antwoorden, dat dergelijke beweringen over wat „men” algemeen doet in deze tijd altijd een heel eenzijdig en daardoor sterk vertekend beeld geven van de werkelijkheid en bijzonder onbillijk zijn. Er zijn immers tallozen die helemaal niet doen wat „men”, zoals dan beweerd wordt, „algemeen doet”, en het is een goedkoop kunstje, die mensen dan maar vlotweg voor te stellen als de uitzonderingen die de regel bevestigen. Ik heb deze man dan ook ongeveer zo van repliek gediend, waarop hij alleen maar zei: „ik hoop dat je gelijk hebt” en wij uit elkaar gingen. Ik hield er een wat nare smaak van over. Natuurlijk had hij met zijn wat ruwe generalisatie bepaald niet gelijk, maar — had hij wel helemaal ongelijk? „Armoedige rijkdom” had hij gezegd, en toen moest ik weer denken aan Griekenland. Het Griekenland van vandaag is onvoorstelbaar arm, en de toerist uit deze gewesten moet wel de indruk opdoen dat hij zelf in de villawijk van de wereld woont. En het Griekenland uit de bloeitijd zal nog wat meer bossen hebben gekend en wat minder kaal gevreten zijn door de geiten, een rijk land is het nooit geweest. De historicus Zimmern heeft indertijd bijzonder aardig geschilderd wat wij allemaal moeten wegdenken van datgene, waaraan wij gewend zijn, als wij willen proberen ons een voorstelling te maken van het toenmalige leven. Wij moeten, zegt hij, ons huizen voorstellen zonder riolering, bedden zonder lakens of vering, kamers even koud of even warm als de open lucht, alleen tochtiger. Wij moeten leren te weten hoe laat het is zonder horloges, rivieren over te steken zonder bruggen, en zeeën

zonder kompas, onze kleren vast te maken met twee spelden in plaats van met rijen knopen, onze schoenen of sandalen te dragen zonder kousen, ons te warmen boven een pot met as, in de open lucht toneelvoorstellingen of processen te beoordelen op koude wintermorgens, ons bezig te houden met poëzie zonder boeken, met aardrijkskunde zonder kaarten en met politiek zonder kranten. In één woord wij moeten leren hoe wij beschaafd kunnen zijn zonder gemakken te hebben.

En Zimmerns conclusie is deze: de Griekse literatuur is, evenals de Evangelieën, een krachtig protest tegen de moderne opvatting, dat het vóór alles belangrijk is van alle gemakken voorzien te zijn”.

Zimmern schreef dit vijftig jaar geleden, men kan alleen maar gissen, wat hij nu geschreven zou hebben!

Zeker, de mevrouw, die ik in de tram hoorde verkondigen „weet je wat het met al die gemakken is? Ze zijn zo makkelijk!” had volkomen gelijk en mijn natuurlijke luiheid is te groot dan dat ik ze graag zou missen. En van de zegeningen van de techniek — ik zeg het zonder enige ironie! — ben ik mij zeer wel bewust. Maar wel mag men zich geloof ik afvragen of men altijd goed in het oog houdt, dat de techniek tenslotte nooit meer kan hebben dan een dienende functie en geen doel op zichzelf is, of m.a.w. de techniek niet dreigt ons bestaan te overwoekeren, en of wij niet, bijna stikkend in onze welvaart, de dingen dreigen te vergeten waar het werkelijk om te doen is!

Ik hoop dat U op deze overwegingen niet zult reageren met de vraag: What language did you speak?

Eén opmerking tot slot. Ik voorzie het verwijt dat dit zelfde betoog ook heel best uitgesproken zou kunnen worden door een Rooms-Katholiek of een Protestant. Dat is juist, maar het lijkt mij alleen maar gezond dat af en toe ook eens uitkomt dat wat een Humanist er van zegt niet altijd behoeft af te wijken van de mening van andersdenkenden.

PROF. DR. L. VAN DER WAL.

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

Ontevredenheid is de eerste stap tot vooruitgang van een mens of een volk.

Genie is hoofdzakelijk een kwestie van energie.

OSCAR WILDE
Matthew Arnold.

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterking het Woord van de Week te Utrecht.

Zijn geboortjaar is bij mijn weten nog niet nauwkeurig bepaald — er zijn biografen die vasthouden aan 27 of 28 oktober 1466, anderen achten '65 of '69 ook waarschijnlijk. Hijzelf heeft niet veel moeite gedaan om over zijn geboorte klaarheid te verschaffen en misschien moet men dit wel billijken waar hij een produkt was van verboden hoewel niet ongewone liefde tussen een priester en de dochter van een chirurgijn. Maar ook het uur van zijn sterven, en daardoor de datum is nog een punt van discussie. Men zegt dat hij even na het middernachtelijk uur tussen 11 en 12 juli 1536 stierf — maar 'n niet te verwaarlozen bron geeft het merkwaardige feit dat die klok een uur vóór liep.

Zo is het begin niet minder dan het einde van zijn toch voor die tijd zeer lange leven ietwat symbolisch voor deze hoogst wonderlijke man. Hij was een moeilijk bepaalbare figuur in vrijwel alle dingen des levens: vermoedelijk bisexueel; ziekelijk maar onverwoestbaar; bangelijk, maar 'n wekker van wereldhervormende religieuze bewegingen; zoon van de heilige moederkerk en dodelijk satiricus van het kerkelijk leven en denken. De „eerste europeaan” noemt Stefan Zweig hem — en terecht: „Het lijkt wel of de boekdrukkunst voor hem alleen was uitgevonden” (Brulez). „De laatste middeleeuwer”, noemt Menno ter Braak hem — en ook terecht: het was een voorrecht van de middeleeuwen rooms en daardoor géén partij te zijn. Een halve eeuw later zou er voor zijn geest — de voorkeur voor het redelijke vergelijk — geen plaats meer zijn. De strijd, ontbrand tussen reformatie en contra reformatie zou hem hebben doodgedrukt... of hij zou één van de illegale dichters van het geuzenlied geworden zijn — en dát mag men betwijfelen.

Eén gróte tegenzin beheerste duurzaam zijn leven; als ik 't goed zie: het fanatisme, de barbaarse verblinding door partijzucht in allerhand vormen. Zonder twijfel was zijn ideaal historisch konservatief van aard: het diepgaande, zoekende gesprek van goede vrienden over zaken van schrift, taal en cultuur, in de koelte van een belommerde tuin. De toekomst was aan de felle partijschap. Hij werd 'n onmogelijke. Zijn laatste grote werk was de „Ecclesiastes”, over de wijze van preken, in vier boeken. Tezelfdertijd dat dit omvangrijke geschrift in Bazel bij Froben ter perse lag, werkte men in een ander deel van die stad aan het illegale boek van een emigré: „Institutio religionis christianae”, van Johannes Calvijn.

De trots, de glorie — of zo men liever wil: de ijdelheid van Erasmus heeft men in zijn tijd al gegispt. In 1509 had hij van de jonge

Alexander Stewart een ring gekregen, waarvan de steen een Dionysos met baard voorstelde. Een Italiaanse oudheidskenner, die de beeltenis voor een Terminus aanzag, maakte Erasmus op de merkwaardige betekenis van de voorstelling attent en sindsdien had Erasmus het zegel als zijn embleem gebruikt. Naast het beeld had hij de woorden „concedo nulli” — „ik wijk voor niets of niemand”, laten graveren. Zijn vijanden vooral, maar ook verscheidene vrienden, namen aanstoot aan deze trotse woorden, die waarachtig niet bijster christelijk klonken. Tenslotte werd hem een rechtstreeks verwijt gedaan door Alfonso Valdes, de sekretaris van Keizer Karel V. Toen pas, op 1 augustus 1528, begon Erasmus zich te verweren. In een uitvoerige brief van die datum zette hij de zaak recht — en 't bleef 'n echt „erasmiaans misverstand”: er kwam filologie, theologie en historie alsook de mogelijkheid van de dubbelhartigheid bij te pas.

Hij begon met te memoreren, dat hij al veel vaker en van allerlei kanten bezwaren tegen zijn zegelspreuk had vernomen. De woorden: „ik wijk voor niets of niemand”, zouden een onuitstaanbare aanmatiging behelzen. Maar nooit was men op de gedachte gekomen, dat het wel eens in 't geheel niet zijn eigen woorden zouden kunnen wezen! Zou hij anders zijn dan zijn geschriften? Als men hem goed las, moest het duidelijk zijn dat hem eerder het woord paste van Socrates: „ik weet alleen zeker, dat ik niets weet”, dan het ijdele, domme: ik wijk voor niemand. Doch als het nu eens woorden zouden zijn die tót hem gericht werden, dan was de hele kwestie omgekeerd — dan zou het juist betekenen dat er voor Erasmus minstens één was tegen wie hij erkende nimmer op te kunnen. En hij vertelt dan hoe eenvoudig het allemaal was: „Ik heb dit beeld van Terminus — de god van de grenzen — altijd begrepen als 'n vermaning: ik ben niet ver van het einde (de termijn), ik was al ongeveer veertig jaar oud. De dood is werkelijk een grens die niemand kan ontwijken... Op deze wijze heb ik uit 'n profane godheid een symbool geschapen, de vermaning: mijn leven goed te besteden. Dat is mijn verdediging van de Terminus, pourquoi tant de bruit...?”

Dit laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Niettemin werkt Stefan Zweig in zijn boek over Erasmus nog steeds met „het trotse woord nulli concedo, zijn onafhankelijkheidsverklaring”. 't Was ook misschien wel wat melodramatisch geweest als Erasmus zijn simpele verklaring aan Valdes niet had geschreven. Maar hij dééd 't nu eenmaal.

P. SPIGT

lezingen voor de radio

- zo. 8 okt. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. C. T. P. Stutterheim: „Taal als bron van liefde en haat”.
- zo. 15 okt. VARA 9.45 uur: Dr. J. P. van Praag: „Het grote gevaar”.
- zo. 22 okt. VARA 9.45 uur: Mr. Dr. J. in 't Veld: „Het congres van Humanitas”